

เพลงนางนาคในพิธีทำขวัญ

ตามปกติขนบของวงดนตรีไทยโดยเฉพาะวงปี่พาทย์ ไม่ว่าจะบรรเลงเพลงเรื่องหรือเพลงชุดใดๆที่เกี่ยวกับพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จะต้องบรรเลงเพลงสาธุการเป็นเพลงแรก เพราะเป็นเพลงสัจญ์ลักษณะทางพระพุทธศาสนา

มีแต่เพลงชุดทำขวัญชุดเดียวเท่านั้นไม่เริ่มด้วยเพลงสาธุการ แต่เริ่มด้วยเพลงนางนาคเป็นเพลงแรก

เรื่องนี้มีรายละเอียดมากพอสมควร และเกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อดั้งเดิมที่ยังสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

คนไทยกลุ่มต่างๆที่มีหลักแหล่งอยู่ทั้งในและนอกดินแดนประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ล้วนมีความเชื่อเหมือนกันมาช้านานแล้วว่า คนเรามีส่วนประกอบสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวตนกับส่วนที่ไม่เป็นตัวตน

ส่วนที่เป็นตัวตน ได้แก่ ร่างกาย และ

ส่วนที่ไม่เป็นตัวตน ได้แก่ “ขวัญ” (เอกสารเก่าเขียนว่า “ขวัญ”) ซึ่งมีเพียงหน่วยเดียว แต่ฝังกระจายอยู่ทั่วทุกแห่งหรือทุกส่วนของร่างกายตั้งแต่เกิดมา เช่น ขวัญหัว ขวัญตา ขวัญมือ ขวัญแขน ขวัญขา ฯลฯ และมีความสำคัญมากเท่ากับส่วนที่เป็นตัวตนหรือร่างกาย

ทั้งยังมีความเชื่อร่วมกันอีกว่า ถ้าขวัญอยู่คู่กับร่างกาย เจ้าของขวัญจะมีความสุขสบาย แต่ถ้าขวัญออกจากร่างกายไป เจ้าของขวัญจะไม่เป็นปกติ อาจเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงตาย

เมื่อใดก็ตามที่เจ้าของขวัญเจ็บป่วยมาก แสดงว่าขวัญไม่ได้อยู่กับตัว ผู้ใหญ่ในครอบครัวจำเป็นต้องจัดพิธีเรียกขวัญให้กลับเข้าสู่ตัวเพื่อความแข็งแรงและมีความสุขของเจ้าของขวัญ

ขวัญต่างจากวิญญาณ เพราะคนไทยแต่ก่อนเชื่อว่า แม้เจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม แต่ขวัญยังมีอยู่ได้ และเมื่อคนตายได้ 7 วัน ขวัญของผู้ตายจะพยายามหาหนทางกลับเหย้าเรือนเดิมของตน ครั้นได้รับคติทางพระพุทธศาสนาแล้วความเชื่อก็ปรับเปลี่ยนไป ว่าขวัญจะมีอยู่กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อคนตายไปแล้วก็ไม่มีความวิญญาณแทน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา

สัตว์และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการทำมาหากินของคนล้วนมีขวัญทั้งนั้น เช่น ขวัญวัว ขวัญควาย ขวัญเรือน ขวัญข้าว ขวัญเกวียน ขวัญยุง ฯลฯ

คนไทยมีพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ เรียกว่า **ทำขวัญ** หรือ **สู่ขวัญ** หรือ **เรียกขวัญ** ในทุกช่วงสำคัญของชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายก่อนตาย เพื่อให้ผู้รับทำขวัญพ้นจากความวิตกกังวลหวาดกลัวหรือตกใจต่อเหตุการณ์เคราะห์ร้ายและต่อการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพแวดล้อมใหม่ หรือเท่ากับสร้างความมั่นใจและความมั่นคงอันเป็นสิริมงคลแก่ผู้รับขวัญ

เหตุที่ต้องทำขวัญมีทั้งดีและไม่ดี

เหตุดี เช่น ได้แต่งงาน ได้ลูก ได้ลาภ ได้เลื่อนยศถาบรรดาศักดิ์ รวมทั้งได้บวช ได้ข้าวปลาอาหาร ได้ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ

เหตุไม่ดี เช่น ลูกตายเสีย ผัวหรือเมียตายจาก ผันร้าย รวมทั้งเจ็บไข้ได้ป่วย ฯลฯ

ทำขวัญหรือสู่ขวัญหรือเรียกขวัญเป็นพิธีกรรมที่แสดงความผูกพันและความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติระหว่างบุคคลกับครอบครัว และบุคคลกับชุมชนในสังคมเกษตรกรรม ฉะนั้นพิธีทำขวัญจึงเริ่มจัดให้มีขึ้นอย่างง่ายๆ โดยพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดคนเท่านั้น

เมื่อรับศาสนาจากอินเดียแล้ว พิธีทำขวัญอย่างง่าย ๆ ในท้องถิ่นก็ถูกปรับเปลี่ยนให้ซับซ้อนขึ้น โดยรับคติพราหมณ์กับพุทธเข้ามาประสมประสานดังจะเห็นว่าพิธีทำขวัญสมัยต่อมาจนถึงทุกวันนี้มักจะมีบายศรีและแว่นเทียนเทียนเป็นเครื่องประกอบ และมีหมอลำเป็นผู้ชำนาญขับลำนำคำขวัญร้องขวัญ คือกล่าวอัญเชิญทั้งผีฟ้าพญาแถนและทวยเทพยดามาปลอบขวัญ

บายศรี เป็นคำเขมรปนสันสกฤต หมายถึง **ข้าวขวัญ** จัดอยู่ในกระทงใบตอง ภายหลังจึงหมายรวมถึงกระทงใส่เครื่องสังเวทในพิธีทำขวัญ การจัดบายศรีเป็นพิธีพราหมณ์ที่รับมาประสมกลมกลืนกับพิธีพุทธและระบบความเชื่อท้องถิ่น ดังพิธีทำขวัญนาคที่ให้ความสำคัญแก่บายศรีและการเวียนเทียน

เมื่อจะทำขวัญ นอกจากหมอลำหรือผู้เป็นประธานพิธีแล้ว บรรดาญาติมิตรและเพื่อนบ้านจะต้องเข้าร่วมในสถานพิธีทำขวัญด้วย

ครั้นได้ฤกษ์หรือเวลาที่นัดหมาย หมอลำหรือผู้เป็นประธานพิธีคือจุดเทียนที่แว่นแล้วส่งให้ผู้เข้าร่วมพิธีที่นั่งล้อมวงอยู่และส่งต่อๆกันไปให้แว่นเทียนเวียนรอบผู้รับทำขวัญเป็นทักษิณาวรรต จนครบ 3-5-7 หรือ 9 รอบ ตามแต่จะนิยม มีกลอนเสภาขุนช้างขุนแผนของสุนทรภู่ตอนกำเนิดพลายงามบรรยายตอนหนึ่งว่า

แล้วจุดเทียนเวียนวงส่งให้บ่าว

มันโห่กราวเกรียวลั่นสนั่นไหว

คอยรับเทียนเวียนส่งเป็นวงไป

แล้วดับไฟบอกควันให้ทันที่

เมื่อเริ่มพิธีเวียนเทียนนี้แหละ คนตรีก็เริ่มบรรเลงและขับร้องทำเพลงนางนาค แต่ปัจจุบันนิยมเรียกว่าเพลงเรื่องทำขวัญเพราะมีการปรับปรุงลำดับเพลงให้มีหลายๆเพลงบรรเลงต่อเนื่องกันไปจนกว่าจะเสร็จพิธี จะได้ไม่เบื่อ

ตามปกติขนบของวงดนตรีไทยโดยเฉพาะวงปี่พาทย์ ไม่ว่าจะบรรเลงเพลงเรื่องหรือเพลงชุดใดๆที่เกี่ยวกับพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จะต้องบรรเลงเพลงสาธุการเป็นเพลงแรก เพราะเป็นเพลงสัญลักษณ์ของการน้อมนมัสการพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถือเป็นสิริมงคล จากนั้นจึงบรรเลงเพลงอื่นๆ เรียงลำดับไปตามแบบแผนที่กำหนดมาแต่โบราณ

มีแต่เพลงชุดทำขวัญเท่านั้นไม่เริ่มด้วยเพลงสาธุการ แต่เริ่มด้วยเพลงนางนาคเป็นเพลงแรก เพื่อให้หมายถึงการแสดงความอ่อนน้อมและวิงวอนร้องขอ ความมั่นคงและมั่งคั่งหรือความอุดมสมบูรณ์จาก “นาค”หรือ“เจ้าแม่”ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินและแผ่นดินน้ำให้แก่ผู้รับทำขวัญ ทำขวัญนาคด้วยเพลงนางนาค

ในฤดูบวชนาคบางแห่งมีพิธีทำขวัญนาค ต้องใช้เพลงนางนาคบรรเลงตอนเวียนเทียน

นาคเป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมืองดั้งเดิมของอุษาคเนย์ แต่ในอดีตเคยมีชนเผ่านาคอยู่จริงๆ

ทุกวันนี้มีชนเผ่านาคอยู่เมืองนาคหรือ Naga Land ใกล้กับอัสสัม (หรืออาหม) พวกนี้น่าจะเกี่ยวข้องกับนิทานเรื่องนาคแปลงร่างเป็นคนมาบวชในพระพุทธศาสนา ครั้นถูกจับได้ว่าไม่ใช่คนจึงไม่ให้เป็นพระภิกษุ ฝ่ายนาควิงวอนร้องขอให้เรียกชื่อผู้จะขอบวชว่านาคก็พอ

นิทานเรื่องนี้สืบหาต้นตอไม่ได้ว่าเกิดขึ้นอย่างไรแน่ เพราะสอบถามผู้รู้หลายท่านว่าอินเดียกับลังกามีการบวช แต่เรียกผู้จะบวชว่านาคหรือไม่? และมีพิธีทำขวัญนาคหรือไม่?

ผู้รู้เหล่านั้นต่างยืนยันว่าไม่มี

ชื่อนาคกับพิธีทำขวัญนาคเห็นจะเป็นประเพณีพื้นเมืองของผืนแผ่นดินใหญ่ภูมิภาคอุษาคเนย์ โดยเฉพาะเขมร ลาว และไทย

พิธีทำขวัญนาคเกี่ยวข้องกับเพลงนางนาค

นี่เป็นพิธีกรรมเก่าแก่ที่สืบทอดประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับนางนาคผู้เป็น“แม่” เพราะบททำขวัญนาคเกี่ยวข้องกับกำเนิดที่เริ่มปฏิสนธิในท้องแม่

บวช เป็นพิธีกรรมสำคัญของสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา เพราะคนๆหนึ่งจะเปลี่ยนสถานะจากคนธรรมดาๆไปเป็นพระภิกษุที่ได้รับการเคารพนับถือกราบไหว้จากคนอื่นๆที่ไม่ได้บวช

ประเพณีบวชสมัยก่อนใช้เวลาอย่างน้อย 3 วัน คือวันแรกทำขวัญ วันที่สองบวช วันที่สามฉลองพระ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไป บางรายทำขวัญตอนสายแล้วบวชตอนบ่ายวันเดียวกัน แต่บางรายไม่ทำขวัญ เมื่อโกนหัวก็แห่เข้าโบสถ์บวชเลยก็ได้

ตามประเพณีเก่า วันแรกทำขวัญนาคตอนกลางคืน

เพราะว่าพรุ่งนี้ คือวันบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นับเป็นวันสำคัญ คำทำขวัญนาคบอกว่า “...พ่อนาคเอ๋ย วันพรุ่งนี้แล้วพ่อจะบรรพชาสิ้นมัวหมอง ทรงผ้ากาสาหวัดสร้อยห่มครองเป็นภิกษุสงฆ์ นับเข้าเป็นญาติโดยตรงกับพระศาสนา อันหมู่มารร้ายนานาจงแพ่พ่าย...”

ฉะนั้น วันนี้จึงต้องทำอะไรสักอย่างหนึ่ง เช่น ทำขวัญ ฯลฯ เพื่อให้ผู้จะบวชในวันพรุ่งนี้รำลึกถึง

สิ่งที่ควรให้ความสำคัญและควรแก่การรำลึกถึงก็คือความเป็นมนุษย์ คำทำขวัญบอกว่า “...พ่อนาคเอ๋ย อันการที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์นี้นับว่ายาก โดยยากจนจนส่วนมากมักไปต่ำ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะอดีตอกุศลกรรมนำส่ง ให้ลงไปสู่ภูมิต่ำในอบายเหล็กขี้เหน็บ นี่เป็นเพราะผลแห่งกุศลจึงได้กลับเกิดมาเป็นคน”

แต่ที่สำคัญอย่างยิ่งคือเป็นคนมีบุญ ได้พบพระพุทธศาสนา นับว่าพ่อนาคมีบุญมากจึงจะได้บวช ดังคำทำขวัญพรรณนาว่า “การที่จะได้พบพระพุทธศาสนันี่ยิ่งล้นยากแสนยาก แม้ครั้งพุทธกาลก็มีอยู่มากแต่บัดนี้ จึงนับว่าพ่อนาคนี้พ่อนาคมีบุญ ได้เป็นหน่อเนื้อเชื้อพุทธทางกุศลวิญญู พ่อก็มีได้ไปไหลหลงให้เนิ่นนาน”

“คนมีบุญ” ที่จะได้บวชเป็นผู้ชาย ไม่ใช่ผู้หญิง แต่พื้นฐานทางสังคมของภูมิภาคอุษาคเนย์ให้ความสำคัญผู้หญิงสูงกว่าผู้ชาย เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมจำเป็นต้องปรับประเพณีให้ขัดแย้งกัน นั่นก็คือยกย่อง“คนมีบุญ”นั้นแท้ที่จริงมีปฏิสนธิแล้วถือกำเนิดมาจากผู้หญิงผู้เป็นแม่นั่นเอง

ถ้าพิจารณาอีกทางหนึ่ง ประเพณีทำขวัญนาคก็คือพิธีให้ความสำคัญแก่ผู้เป็นแม่ เพราะวันพรุ่งนี้เมื่อนาคเข้าโบสถ์แล้วแม่จะหมกหน้าที ความสำคัญจะโอนไปอยู่ที่พ่อซึ่งเป็นผู้ชาย

พิธีทำขวัญที่ให้ความสำคัญผู้เป็นแม่ เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิ มีคำทำขวัญพรรณนาเป็นลำดับดังนี้

เรื่องปฏิสนธิ

...พอนาคเอ๋ย

เมื่อพ่อจะมาปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา
 วิญญาณพ่อจะเวียนมาอยู่ตามทิศ
 ครั้นเมื่อแม่เอนกายสนิทลงหลับไหล
 ปฏิสนธิวิญญาณจึงเข้าสู่ใต้ทางจุมุก
 ถ้าเป็นหญิงก็เข้าถูกทางเบื้องซ้าย
 หากแต่ว่าพ่อนี้เป็นชายทางเบื้องขวา
 ปฏิสนธินี้จึงบันดาลให้มารดานิมิตฝัน
 ถ้าหากได้แก้วอันแพรวพรรณก็เป็นชาย
 หากได้แหวนเครื่องอาภรณ์ที่อนสไบกลายเป็นหญิง
 ...ว่าครวนาดังน้ำล้างเนื้อ
 ก่อตั้งขึ้นนับเป็นเยื่อหน้าผากก่อน
 ต่อจากนั้นจึงค่อยแตกตอนเบญจสาขา
 มีรูปร่างครบอาการมาสวมสืบสอง
 นิ่งผินหลังให้ทางหน้าท้องของมารดา
 ประจวบวณรที่หวาดผวากลัวฝน
 เข้าหลบลิ้นซ่อนตนในโพรงพฤษษา
 ตามคำโบราณท่านกล่าวมาเป็นดังนี้

...

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวอีกที่ถึงปัจจุบัน
 เพื่อให้รู้ทั่วกันประดับไว้
 แพทย์พิสุจน์ว่าสตรีนั้นมีไซได้โปรดฟัง
 ไซนั้นตั้งอยู่ที่รังที่ปีกมดลูก
 มีเอ็นยึดตั้งผูกไว้สองข้าง
 ตัวมดลูกนั้นมีรูปร่างคล้ายค่างคาว
 ปลายที่สุดคือปากมดลูกนั้นเล่าจรดของคลอด
 ปีกทั้งสองข้างคือที่ก่อหวอดตั้งรังไซ
 ยามเมื่อสตรีเจริญวัยสู่ความสาว
 ครั้นเมื่อประจำเดือนมานั้นเล่าเกิดรังไซ
 ไซจะสุกทุกคราวไปยี่สิบแปดวัน
 พอสุกแล้วก็เลื่อนหล่นลงมากลางมดลูก
 รออยู่ที่จะผสมให้เกิดลูกกับเชื้อชาย
 เมื่อไม่ได้ผสมก็ไหลไปกับประจำเดือน
 เป็นที่สุดหยุดเคลื่อนตั้งต้นใหม่
 อันเชื้อของฝ่ายชายแพทย์มุ่งมอง
 เมื่อนำมาสองด้วยกลิ้งจึงเห็นครบ
 ว่ามีรูปร่างเหมือนลูกกบมีหางยาว
 เมื่อจะผสมก็ว่ายเข้าทางมดลูก
 พบเมล็ดไซที่สุกก็กีดหาง
 แล้วจึงแฝงตัวฝังในเมล็ดไซ
 จึงเกิดแววขึ้นข้างในแต่โดยพลัน
 แล้วค่อยเจริญเติบโตขึ้นทุกคืนวันกลายเป็นหัว
 ต่อไปก็เกิดลำตัวหุ้มภายใน

...

เมื่อตั้งครรภ์แล้วก็ถึงเวลาแพ้ท้อง จนกระทั่งคลอด หมอขวัญจะพรรณนาเป็นขั้นเป็นตอน มีตัวอย่างตอนคลอดดังนี้
 พอมีลมก็มีมดชวามาพัดพาเป็นยามปลดออก

พ่อร้อยซังพ่อก็คลอเคลื่อนออกมา
เป็นเพศชายร่างโสดางามยิ่งนัก
แม่นี้ให้แสนนี้รักตั้งดวงใจ
เอาลงอ่างอาบน้ำใสแล้วขัดสี
ขมิ้นดินสอพองขี้ขโลมถู
แล้วก็นำพ่อลงใส่ช่อเปลที่นอน
ยามเมื่อเจ้าร้องให้อ่อนทำโยเย
แม่ก็แกว่งไกวเปลแล้วเห่กล่อม
หากเมื่อยามพ่องามละม่อมเจ้าผวา
แม่ก็กอดเจ้าเข้าไว้แนบอุราอกสัมผัส
ในเมื่อเจ้านี้เป็นหวัดได้รัตรุม
แม่ก็จะหายาเอาสุ่มให้ผ่อนคลาย
จนพ่อเติบโตเจริญวัยถึงเพียงนี้

...

จากนั้นก็เชิญขวัญ เบิกบายศรี แล้วทำพิธีเวียนเทียนด้วยการขับร้องและบรรเลงเพลงนางนาค ก็เป็นอันเสร็จพิธี ทำขวัญนาคที่เน้นพระคุณแม่คือนางนาค

เพลงแต่งงาน “นางนาค-พระทอง”

ความเชื่อนิทานเรื่องนางนาคกับพระทองทำให้เกิดเพลงลำตัดขึ้นมา 2 เพลง คือ เพลงนางนาคกับเพลงพระทอง ผมไม่มีโอกาสเรียนรู้เนื้อร้องและทำนองเพลงสองเพลงนี้จากวังหลวงของเขมร เพราะไม่รู้โน้ตและไม่รู้ภาษาเขมร จึงไม่รู้ว่าในราชสำนักเขมรสมัยโบราณเล่นเพลงนี้อย่างไร และมีเนื้อร้องว่ายังไง แต่ในประเทศไทยมีเนื้อร้องอยู่ในประมุขบทมโหรีโบราณ สมัยกรุงศรีอยุธยา ว่า

ร้องนางนาค พรรณนาความงามของนางนาคที่แต่งตัวปักปิ่นทัดดอกไม้ ประดับดอกจำปาสองหู และที่สำคัญคือห้อยสไบสองบ่าสง่างามตามนิทานและตามประเพณีแต่งงานที่เจ้าบ่าวจะต้องเกาะชายสไบเจ้าสาวเข้าหอ มีเนื้อร้องดังนี้

๑ เจ้าเอยนางนาค   เจ้าคิดแต่เท่านั้นแล้ว
เจ้าปักปิ่นแก้ว   แล้วเจ้ามาแซมดอกไม้ไหว
จำปาสองหูห้อย   สร้อยสังวาลแดมลาย
ชมพู่ผ้าสไบ   เจ้าห้อยสองบ่าสง่างาม

ร้องพระทอง พรรณนาความหล่อเหลาของพระทอง

๑ พระทองเทพรังสรรค์   หล่อด้วยสุวรรณกำภู
เจ้างามบริบูรณ์ไม่มีคู่   โคมครุฑชำระร้อยซังเคย
๑ พระทองชำระหล่อเหลา   นักเล้าได้ร้อยซัง
รักมีนินงามอยู่เปล่งปลั่ง   ทั้งเมืองไม่มีเหมือนเคย

ร้องคู่พระทอง นี้แหละพระทองกับนางนาคเสพสมักรังวาลกันเรียบร้อยแล้วต่างกล่าวอวยพรนี้สอดคล้องกับนิทานว่า

๑ พระทองเจ้าจะไป   น้องจะได้ไครมานอนเพื่อน
อันใจเจ้าดีไม่มีเหมือน   เจ้าเพื่อนที่นอนของน้องเคย
๑ เจ้าเอยเจ้าพี่   คอยอยู่จงดีกว่าจะมา
จะไปก็ไม่ช้า   จะพัตนมาเป็นเพื่อนนอนเคย
๑ พระทองเจ้าจะไป   จะให้อะไรไฉนน้องชม
ขอแต่ผ้าลายที่ชายห่ม   จะชมต่างหน้าพระทองเคย

เนื้อร้องเพลงนางนาคกับพระทองที่คัดมานี้ เรียกกันว่าเพลงมโหรี ใช้บรรเลงขับกล่อมบำรุงบำเรอเจ้านายตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบมาจนถึงยุคต้นกรุงรัตน โกสินทร์ ผู้บรรเลงและขับร้องเป็นผู้หญิงเท่านั้น มีเครื่องดนตรีหลักคือ กระจำป ปี่ ขลุ่ยสามสาย ซอ (กลอง) และกรับ มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นแบบแผนให้เห็นหลายแห่ง แต่ถ้าเก่าขึ้นไปถึงยุคทวารวดี ก็มีพินน้ำเต้า(สายเดี่ยว)ด้วย ดังภาพปูนปั้นที่คูบัว จังหวัดราชบุรี

นักร้องนักดนตรีสาว ๆ แล้วก็นำฟังไม่น้อย ยิ่งเป็นเพลงกล่อมก็ยิ่งนำฟัง ดังกลอนเพลงยาวเก่าบอกไว้
 เจรจาพลาทางชวนขึ้นหอหนึ่ง
 เรานิ่งฟังเสียงทับกระจับปี
 ทั้งขอรับขับขานประสานดี
 เรื่องนี้นางให้พระนคร
 ครั้นพระกรุณาจะใกล้หลับ
 มักให้ขับนางกรายสายสมร
 แล้วไปเรื่องมลายูคู่เพื่อนนอน
 ถ้าจวนตื่นแล้วจึงย้อนมาทางใน

เพลงนางนาคกับพระทองนี้สมัยกรุงศรีอยุธยาใช้เป็นเพลงในพิธีแต่งงานทั่วไปด้วย แต่เลิกไปในสมัยกรุงเทพฯ เมื่อมีเพลงอย่างใหม่มาใช้แทน

อาจารย์**อานันท์ นาคคง** (แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เล่าไว้ในหนังสือ“เพราะพร้องขอสามสายร้ายลำนานา” ว่าในประเพณีเขมรมีวงดนตรีประเภทหนึ่งเรียกว่า **กรอมวงเพลงชะแมร์โบราณ** ที่แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ **กรอมเพลงอารัก** กับ**กรอมเพลงการ** มีเครื่องดนตรีคล้ายคลึงกับวงมโหรีโบราณของไทยคือ ปี่อ้อ ซอสามสาย (ตรัวชะแมร์) กระจับปี พิณน้ำเต้า โทน ฯลฯ

กรอมเพลง**อารัก** (หมายถึงเทวดาอารักษ์และผีบรรพบุรุษ) ใช้ในพิธีเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต้องบรรเลงเพลงศักดิ์สิทธิ์คือพระทอง (เพ็ริยะทอง) กับนางนาค (เนียงเนียงค) ซึ่งมีทำนองเพลงต่างจากของไทย

ส่วนกรอมเพลง**การ** (หมายถึงการงานพิธี) มีบทบาทสำคัญยิ่งในงานแต่งงาน ถ้าไม่มีกรอมเพลงการมาบรรเลงจะทำให้รู้สึกว่างงานแต่งงานไร้ความหมายมีผิวเมียชาวเขมรหลายคู่ที่จำเป็นต้องแต่งงานกันอย่างรวบรัดในช่วงสงครามเมื่อบ้านเมืองสงบลงบ้างแล้วผิวเมียหลายคู่ต่างตัดสินใจทำพิธีแต่งงานใหม่เพื่อจัดให้มีเสียงเพลงการขับกล่อม จึงจะถือว่าแต่งงานอย่างสมบูรณ์

ประเพณีแต่งงานของเขมรต้องใช้คนตรีวงเพลงการบรรเลงตามขนบโบราณ เช่น บรรเลง**เพลงปี่อแปกอก** เพื่อพรรณนาถึงความสำคัญของเพศหญิงและศักดิ์เตือนให้คู่บ่าวสาวรู้จักเคารพแม่ บรรเลง**เพลงบายย คอนจองโต** ตอนที่พ่อแม่คู่บ่าวสาวเอาค้ายขวัญมาผูกข้อมือลูกของตน แล้วบรรเลง**เพลงซาราย ออน แดยกทุ** เพื่อพรรณนาความงามของดอกไม้ที่เจ้าหนุ่มมอบให้แก่หญิงสาวอันเป็นที่รัก

แบบแผนเพลงการของเขมรในพิธีแต่งงาน ทำให้ชวนคิดไปถึง**เพลงชุดทำขวัญ**ของไทยที่ต้องเริ่มต้นด้วยบรรเลง**เพลงนางนาค**เพื่อพรรณนาถึงสิ่งอันเป็นมงคลต่างๆ ตั้งแต่เบิกบายศรี ผูกค้ายขวัญ เวียนเทียน และรวมทั้งพรรณนาพระคุณแม่ในพิธีทำขวัญนาค ในพิธีแต่งงานแบบโบราณก็ใช้เพลงนางนาคทำขวัญแต่งงานคู่บ่าวสาวด้วย ทางลาวเองก็ใช้ทำนองเพลงนางนาคของไทยในงานมงคลบายศรีสู่ขวัญต่างๆ แต่เรียกชื่อว่า**เพลงดอกไม้**ที่มีความหมายว่าพระยานาคจากแม่น้ำโขงจะผุดขึ้นมาพ่นน้ำเป็นฝอยแล้วกลายเป็นดอกไม้มาอวยชัยให้พร

จะเห็นว่าเพลงนางนาคของไทยแพร่หลายมากอยู่ในพิธีกรรมทำขวัญต่างๆของกลุ่มชนทุกระดับ ส่วน**เพลงพระทอง**นั้น อาจารย์**สังัด ภูเขาทอง** (แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล) อธิบายไว้ในหนังสือ“เพลงดนตรี” ว่า เพลงพระทองออกจะอยู่ในวงจำกัด เช่น ใช้ในการเล่นสักวา แม้การเล่นสักวาของคนรุ่นหลังจะได้นำเพลงอื่นเข้ามาขับร้องและบรรเลงมากมายหลายเพลงก็ตาม แต่ก็ยังคงใช้เพลงพระทองมาเป็นเพลงขับร้องและบรรเลงเป็นเพลงแรก เฉพาะอย่างยิ่งในบทไหว้ครู ที่เท่ากับยกย่องว่าเป็นเพลงสำคัญและเป็นมงคล

นอกจากนั้นยังใช้เพลงพระทองเป็นเพลงแรกและเป็นบทขับร้องในชุดระบำสี่ท่อนเป็นระบำสิริมงคลมาแต่สมัยโบราณด้วย ทั้งหมดนี้คืออิทธิพลของความเชื่อนิทานเรื่องนางนาคกับพระทองที่มีอยู่ในสังคมเขมรโบราณ ทำให้เกิดทำนองเพลงมงคลอย่างพระทองกับนางนาคขึ้นมาอย่างวิเศษพิสดาร หลังจากนั้นชาวสยามลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างน้อยตั้งแต่ยุคต้นกรุงศรีอยุธยาที่รับสองเพลงนี้มาปรับปรุงเป็นของตนเองสืบมาจนถึงทุกวันนี้

งานศพมีเรือนาค

ในงานศพสมัยโบราณต้องมีเรือนาคเป็นเรือลำคัญเพื่อส่งวิญญาณกลับสู่โลกเดิม คือบาดาลหรือนาคพิภพ เพราะผู้ที่จะพาวิญญาณกลับไปได้ต้องปลอดภัยต้องเป็นนาคเท่านั้น

เรื่องเรือนาคมีร่องรอยและหลักฐานอยู่ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระไชยราชาธิราช ยุคต้นกรุงศรีอยุธยา (อยู่ในบทแปลเรื่อง “การท่องเที่ยว การเดินทาง และการผจญภัย ของเฟอร์ดินันด์ เมนเดซ ปินโต”. แปลโดยนางนันทา วรเนติวงศ์. จากต้นฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง *The Travels, Voyages and Adventures of Ferdinand Mendaz Pinto*. พิมพ์อยู่

ในหนังสือ“รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 3”. กรมศิลปากร, 2538.)

บรรยายกาศพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพที่ชาวยุโรปพรรณนาไว้อาจไม่ตรงกับความรู้ของคนปัจจุบัน แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ถูกต้อง ฉะนั้นต้องอ่านด้วยความระมัดระวังดังต่อไปนี้ (จัดย่อหน้าใหม่เพื่อให้อ่านสะดวก)

“บรรดาพิธีซึ่งต้องทำในการนั้น อันเป็นขนบธรรมเนียมของประเทศนี้คือ ตั้งพื้นกองใหญ่อันมีไม้จันทร์ ไม้กฤษณา ไม้กล่ำพัก และกำยาน แล้วนำพระศพของพระเจ้าแผ่นดินองค์ซึ่งสวรรคตนั้นขึ้นวางเหนือกองพื้นดังกล่าว จุดไฟเผาด้วยวิธีการอันแปลกประหลาด

ระหว่างเวลาที่พระศพกำลังไหม้ไฟอยู่ บรรดาประชาชนไม่ทำอะไร เขาแต่ร้องไห้คร่ำครวญเหนือการแสดงออกทั้งหมด แต่ในที่สุดพระศพก็กลายเป็นเถ้าถ่าน พวกเขาเก็บไว้ในพระโกสุมเงิน ซึ่งพวกเขาได้จัดลงเรือซึ่งตกแต่งสวยงามมาก ติดตามไปด้วยเรือ 40 ลำ มีพระสงฆ์นั่งเต็ม ซึ่งเป็นพระมีสมณศักดิ์สูงที่สุด...

ต่อจากนั้นก็เป็นขบวนเรือเล็กๆ 100 ลำ บรรทุกรูปปั้นสัตว์ต่างๆ เป็นรูปงูสัตว์เลื้อยคลาน เสือ สิงโต คางคก งูใหญ่ ค้างคาว ห่าน เป็ด สุนัข ช้าง แมว แร้ง ว่าว กา และสัตว์อื่นๆ ซึ่งทำขึ้นมากล้ายๆ กันนั้น รูปสัตว์เหล่านั้นดูมีชีวิตชีวา เหมือนกับว่ามีชีวิต

ในเรือใหญ่อีกลำหนึ่งมีเจ้าแห่งรูปปั้นทั้งหลาย ซึ่งพวกเขาเรียกว่า งูถ้าแห่งหลุมลึกแห่งถ้ำ รูปปั้นนี้มีรูปเป็นงูประหลาดตัวใหญ่เท่าถึง...และบิดเบี้ยวไป 9 หัก เมื่อเหยียดลำตัวออกแล้วจะยาวกว่า 100 คืบ หัวตั้งตรงขึ้น ฟันไฟซึ่งทำขึ้นออกมาทางตา ทางลำคอและอก ซึ่งทำให้สัตว์ประหลาดนี้ดูน่ากลัวและดูโกรธเกรี้ยว...

ในขบวนนี้ เรือเหล่านี้ทุกๆ ลำไปขึ้นบกที่วัด ชื่อวัด...พระอัฐิและพระอังคารของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งบรรจุอยู่ในโกสุมเงิน ได้ถูกประดิษฐานไว้ที่นั่น...

แล้วจุดไฟเผาบรรดารูปสัตว์จำนวนนับไม่ถ้วน ทั้งอยู่ในลักษณะยืนในเรือ

และพร้อมกันนั้นก็มีเสียงน่ากลัวไม่หยุดหย่อน มีเสียงปืนใหญ่ ปืนครก กลอง ระฆัง แตร และเสียงหนวุกหูประเภทอื่นๆ อีก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้ที่ได้ ยินแล้วจะไม่สิ้น

พิธีนี้สิ้นสุดลงในเวลาไม่ถึงชั่วโมง เพราะว่าพวกรูปเหล่านี้ทำด้วยวัตถุที่ไหม้ไฟได้ และเรือก็เต็มไปด้วยน้ำมันดินและยางสนหรือชัน น่ากลัวมาก เปลวไฟปรากฏขึ้นมาตอนนั้น ดังที่คนอาจกล่าวได้คือว่ามีเปลวไฟที่พุ่งมาจากนรก

ดังนั้น ในชั่วครู่หนึ่ง บรรดาเรือนั้นๆ และสิ่งทั้งหมดซึ่งอยู่ในเรือเหล่านั้นก็ค่อยๆ หดไป

เมื่อถึงตอนนี้ และบรรดาสัตว์ประหลาดอื่นๆ ซึ่งดูมีชีวิตชีวาซึ่งมีราคาจำนวนมากไหม้หมดไปแล้ว บรรดาประชาชนทุกคนซึ่งมาชุมนุมออกกันอยู่ที่นี้ และดูเหมือน มีจำนวนนับไม่ถ้วน ก็ได้คืนกลับสู่บ้านเรือนของตน...”

สมเด็จพระไชยราชาธิราช (ทรงมีสมณเอกชื่อ “ศรีสุตาจันทร์”) ครองราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2077-89

เพอร์ดินันด์ เมนเดซ ปินโต ชาวโปรตุเกส เดินทางเข้ามาถึงพระนครศรีอยุธยาในรัชกาลนี้ กล่าวกันว่าเขารับอาสางานราชการทัพด้วย แล้วอยู่จนกระทั่งสมเด็จพระไชยราชาสิ้นพระชนม์ จึงเห็นงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ แล้วบันทึกไว้

จะเห็นว่าการถวายพระเพลิงพระบรมศพครั้งนี้นับว่าไม่ใช่งานพระเมรุมาศ เพราะยังไม่มีประเพณีดังกล่าว มีหลักฐานเชื่อได้ว่าหลังจากนี้อีกเกือบร้อยปีจึงมีพระราชพิธีออกพระเมรุมาศในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ระหว่าง พ.ศ. 2172-99) ฉะนั้นงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระไชยราชาจึงยังเป็นลักษณะพื้นเมืองทั่วไป คือสร้าง“เชิงตะกอน” ตั้งปืนโตพรรณนาว่า “ตั้งพื้นกองใหญ่อันมีไม้จันทร์ ไม้กฤษณา ไม้กล่ำพัก และกำยาน แล้วนำพระศพของพระเจ้าแผ่นดินองค์ซึ่งสวรรคตนั้นขึ้นวางเหนือกองพื้นดังกล่าว จุดไฟเผาด้วยวิธีการอันแปลกประหลาด”

เสร็จแล้วก็“เก็บกระดูก” คือเก็บพระอัฐิและพระอังคารใส่โกศเงินแห่ไปเก็บไว้ที่วัดแห่งหนึ่งซึ่งจะต้องไปทางเรือ

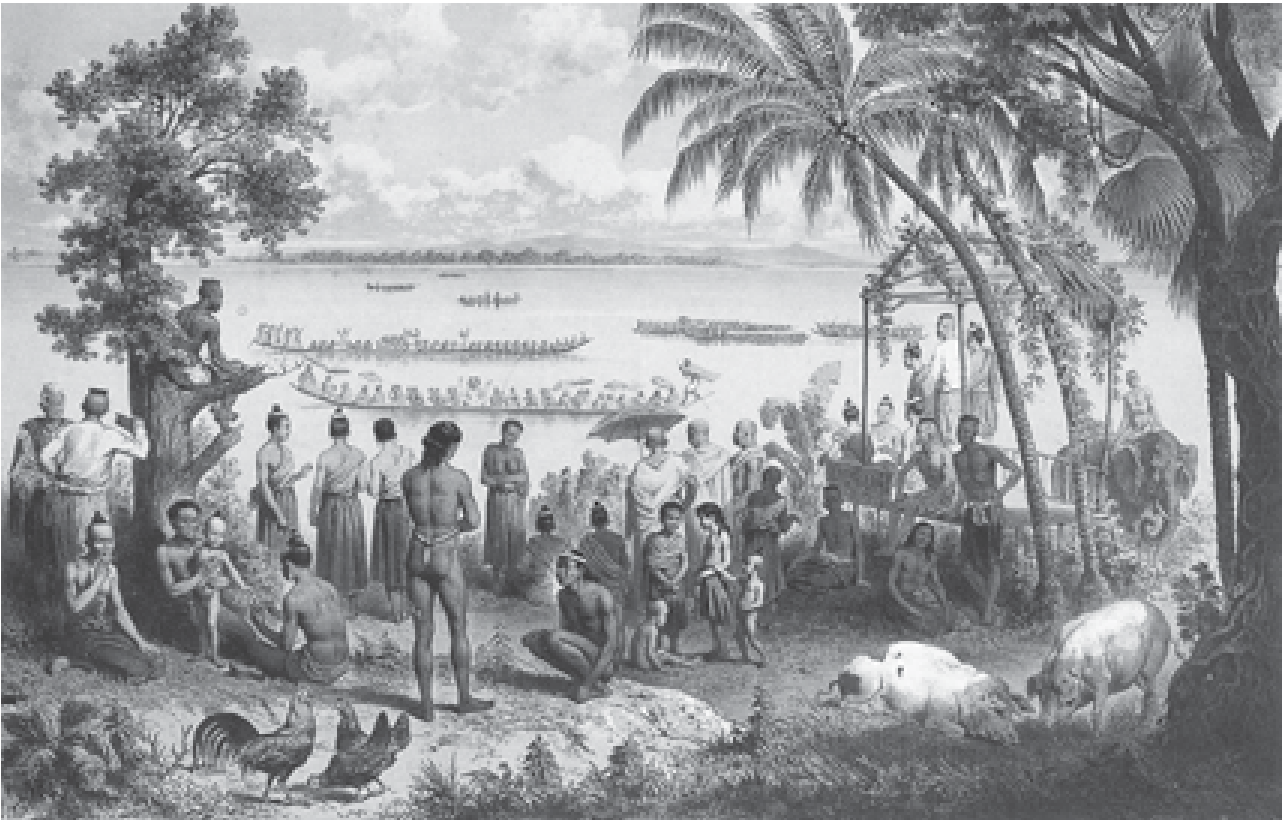
ขบวนเรือหมื่นจำนวนมาก บางลำบรรทุกรูปสัตว์ต่างๆที่ล้วนเป็นสัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์ แต่มีเรือลำสำคัญลำหนึ่งเป็นเรือนาที่ปืนโตพรรณนาว่า “ในเรือใหญ่อีกลำหนึ่ง มีเจ้าแห่งรูปปั้นทั้งหลายซึ่งพวกเขาเรียกว่า งูถ้าแห่งหลุมลึกแห่งถ้ำ รูปปั้นนี้มีรูปเป็นงูประหลาด ตัวใหญ่เท่าถึง...และบิดเบี้ยวไป 9 หัก เมื่อเหยียดลำตัวออกแล้วจะยาวกว่า 100 คืบ หัวตั้งตรงขึ้นฟันไฟซึ่งทำขึ้นออกมาทางตา ทางลำคอและอก ซึ่งทำให้สัตว์ประหลาดนี้ดูน่ากลัวและดูโกรธเกรี้ยว”

เข้าใจว่าเรือนาที่นี้แหละที่เป็นลำเชิญโกศเงินไปวัด

ในงานศพสมัยโบราณต้องมีเรือนา เป็นเรือลำคัญเพื่อส่งวิญญาณกลับสู่โลกเดิมคือบาดาลหรือนาคพิภพ เพราะผู้ที่จะพาวิญญาณกลับไปได้ต้องเป็นนาคเท่านั้น ยังมีประเพณีนี้อยู่ในกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ตามหมู่เกาะต่างๆในภูมิภาคอุษาคเนย์

ต่อมาเมื่อเกิดประเพณีออกพระเมรุมาศ ก็ไม่จำเป็นต้องไปทางเรืออีก เพราะจัดที่ลานสนามหน้าจักรวรรดิหน้ามหาราชวังหรือที่กรุงเทพฯเรียกสนามหลวง แต่พาหนะที่เชิญพระบรมศพหรือพระโกศก็ยังเป็นเรือนา แม้จะประดิษฐ์เป็นราชรถ แต่ทางหัวและหางก็ยังเป็นลวดลายสัญลักษณ์ของนาคเหมือนเดิม

ยิ่งในเขมร งานออกพระเมรุจะเชิญพระศพด้วยรถที่แต่งเป็นนาคชัดเจน และในท้องถิ่นอีสานทุกวันนี้ งานศพพระสงฆ์จะเชิญศพด้วยรถที่แต่งเป็นนาค แม้ตามวัดวาอารามปัจจุบันที่มีเมรุเผาศพ จะมีรถเชิญศพแต่งเป็นรูปนาคด้วย

แข่งเรือชุมชนาคแม่ น้ำโขงใกล้เมืองจำปาสัก ในลาว (ลายเส้นฝีมือชาวยุโรป จาก *A Pictorial Journey on the Old Mekong Cambodia, Laos and Yunan The Mekong Exploration Commission Report (1866-1868)-Volume 3*. Louis Delaporte and Francis Garnier Translated and Composed by Walter E.J. Tips. White Lotus Press, 1998.)

พิธีชุมชนาคแม่ น้ำโขงด้วยเรือขนาดใกล้เมืองจำปาสัก ในลาว (ลายเส้นฝีมือชาวยุโรปจาก *A Pictorial Journey on the Old Mekong Cambodia, Laos and Yunan The Mekong Exploration Commission Report (1866-1868) Volume 3*. Louis Delaporte and Francis Garnier Translated and Composed by Walter E.J. Tips. White Lotus Press, 1998.)

นาคกำลังเข้าพิธีอุปสมบทในพระอุโบสถ

เรือศักดิ์สิทธิ์ 3,000 ปีมาแล้ว ต้นแบบเรือพระราชพิธี ในสุวรรณภูมิ

(คัดจาก

มติชน ฉบับวันจันทร์ที่ 22 - พุธที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2549)

จาก “เรือศักดิ์สิทธิ์” 3,000 ปีมาแล้ว ถึง “เรือรูปสัตว์” ตามคติฮินดูในปัจจุบัน

เอกสารเผยแพร่ของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการทางวัฒนธรรม อธิบายว่าขบวนเรือพระราชพิธีมีที่มาจากอย่างน้อย 2 ทางด้วยกัน คือ มาจากเรือพิธีสมัยสุโขทัย และมาจากเรือรบสมัยอยุธยา จะขอเสนอความเห็นดังนี้

ทางแรก-มาจากเรือพิธีสมัยสุโขทัย ตรงนี้ไม่เคยมีหลักฐานร่วมสมัยยุคสุโขทัย ไม่ว่าจะศิลาจารึกหรืออย่างอื่น ๆ แต่ที่ใช้อ้างกันมาคือหนังสือนางนพมาศ ก็เป็นบทพระราชนิพนธ์ของยุครัชกาลที่ 3 สะท้อนขบวนเรือยุครัตนโกสินทร์ ไม่ใช่ยุคสุโขทัย

ทางหลัง-มาจากเรือรบสมัยอยุธยา ต้องแยกแยะให้ละเอียดเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ **กลุ่มเรือรูปสัตว์** มาจากเรือศักดิ์สิทธิ์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ราว 3,000 ปีมาแล้ว ส่วน**กลุ่มเรือบิวาร** มาจากเรือราชการทั่วไปในยุคนี้ๆ ซึ่งมีเรือรบด้วยก็ได้ ขึ้นอยู่กับขนาดของขบวนเรือที่ต้องใช้ทหารเป็นฝีพายด้วย เพื่อถวายพระเกียรติยศและอารักขา

เรือศักดิ์สิทธิ์มีหลักฐานเก่าสุดอยู่บนลายสลักเครื่องสัมฤทธิ์ราว 3,000 ปีมาแล้ว เช่น มโหระทึก พบที่มณฑลยูนนาน กวางสี เวียดนาม และประเทศไทย

เมื่อปี พ.ศ. 2534 ผมไปดูโหลสัมฤทธิ์บรรจุกระดูกคนตายในพิพิธภัณฑสถานอย เวียดนาม เห็นลายสลักเป็นรูปเรือศักดิ์สิทธิ์ที่นักวิชาการยุโรปเรียก Ship of the Death (หรือเรือส่งวิญญาณ) เลยได้ค้นลายคัดลอกมาพิมพ์รวมไว้ในหนังสือเรื่อง จักรกวางสี เมื่อปี พ.ศ. 2537 ที่ผมเขียนขึ้นหลังกลับจากไปดูแหล่งผลิตมโหระทึกสุวรรณภูมิที่มณฑลยูนนาน

เรือศักดิ์สิทธิ์ใช้ในพิธีกรรมสำคัญๆของชุมชนราว 3,000 ปีมาแล้ว เช่น พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปีเกี่ยวกับ“นาค” ซึ่งมีทุกชาติพันธุ์สุวรรณภูมิตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ครั้นหลังรับศาสนาพุทธ-พราหมณ์จากชมพูทวีป(อินเดีย) ราว 2,000 ปีมาแล้ว ก็ปรับเรือศักดิ์สิทธิ์ของพื้นเมืองดั้งเดิมเป็นเรือรูปสัตว์ตามคติฮินดู เพื่อยกย่องพระราชมหากษัตริย์ให้ศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งจุเทพเจ้าในคติฮินดู แล้วยังเหลือให้เห็นในปัจจุบัน

เรือดึกดำบรรพ์

สุวรรณภูมิ 3,000 ปีมาแล้ว

มโหระทึก เป็นเครื่องมือศักดิ์สิทธิ์หล่อด้วยสัมฤทธิ์ ใช้ตีประโคมในพิธีกรรมสำคัญของชาติพันธุ์สุวรรณภูมิในอุษาคเนย์ราว 3,000 ปีมาแล้ว เป็นต้นแบบให้มีขงจนถึงทุกวันนี้ จีน-อินเดียไม่มีมโหระทึก ฉะนั้นมโหระทึกจึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกันของชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ

เรือศักดิ์สิทธิ์เป็นลายเส้นบนขอมมโหระทึก ก็เป็นเรือศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันของชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ หมายความว่าไม่ใช่สมบัติของชาติพันธุ์ใดโดยเฉพาะ แต่เป็นวัฒนธรรมร่วมของทุกชาติพันธุ์ และเป็นเรื่องของ“สัญลักษณ์”ที่ได้จากประสบการณ์จริงของชีวิตประจำวัน ทั้งในแม่น้ำลำคลองและทะเลที่ภูมิภาคสุวรรณภูมิยุคดึกดำบรรพ์ รวมทั้งบริเวณประเทศไทยปัจจุบัน แล้วมีพัฒนาการสืบเนื่องเป็นเรือพระราชพิธีของผู้นำเจ้าพระยาสืบจนทุกวันนี้

มโหระทึกในประเทศไทยมีลายเส้นสลักรูปเรือศักดิ์สิทธิ์ พบไม่มากนัก แต่เป็นพยานได้ว่าราว 3,000 ปีมาแล้ว บรรพชน“คนไทย”ใช้เรืออย่างนั้นในพิธีกรรมสำคัญๆของเผ่าพันธุ์เท่าที่สำรวจพบขณะนี้ที่มีจังหวัดมุกดาหาร จังหวัดตราด กับที่เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี (มีรูปมาพิมพ์ประกอบให้ดูด้วย)

เรือศักดิ์สิทธิ์ยุคดึกดำบรรพ์สุวรรณภูมิอย่างนี้แหละ เป็นต้นแบบเรือพระราชพิธีสมัยหลังๆสืบจนปัจจุบัน

เรือศักดิ์สิทธิ์

สัญลักษณ์ของ ฐ นาค จระเข้

เรือเป็นพาหนะลอยน้ำที่คนค้นคิดสร้างขึ้นมายาวนาน จะคิดขึ้นอย่างไร? จากอะไร? ฯลฯ ไม่ใช่สาระสำคัญตรงนี้ แต่สิ่งสำคัญคือเรือเป็นสัญลักษณ์ของฐ (คำอื่นที่หมายถึงฐ คือ เจือก เจียว จีม) ที่ภายหลังเรียกด้วยคำบาลีว่า **นาค**

คนพื้นเมืองตึกคำบรรพ์สุวรรณภูมิมากกว่า 3,000 ปีมาแล้ว เชื่อว่าคนเรามีหลักแหล่งเก่าแก่อยู่ใต้ดิน คือบาดาล เต็มไปด้วยน้ำ และเจ้าแห่งน้ำคือฐกับจระเข้ เพราะอยู่ในน้ำและว่ายน้ำได้ โดยมีสัตว์ในน้ำชนิดต่างๆเป็นบริวาร ฉะนั้นการติดต่อกับบรรพบุรุษที่อยู่ในแหล่งเดิมได้ก็โดยผ่านฐหรือจระเข้เอง

แต่ในชีวิตจริงคนเรากควบคุมฐกับจระเข้ไม่ได้ แถมยังต้องยอมจำนนสัตว์พวกนี้ เพราะมีพิษและมีฤทธิ์เหนือมนุษย์ จึงทำเรือให้เป็นฐหรือจระเข้ ทำเหมือนจริงไม่ได้ก็ทำให้คล้ายๆเข้าไปก่อน โดยมีส่วนหัวส่วนหางกับส่วนกลางยาวๆ เท่ากับเลื่อยกลานได้บนน้ำเหมือนสัตว์สำคัญนั้น

โลงใส่ศพคนตายก็ทำให้เหมือนรูปร่างฐหรือจระเข้ เช่น โลงไม้ พบในถ้ำและเพิงผาบริเวณป่าเขาทางแม่ฮ่องสอน กาญจนบุรี ฯลฯ ยังทำอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ในลาวและเวียดนามทุกวันนี้ เหตุที่ทำอย่างนี้ก็เพื่อให้คนตายกลับสู่แหล่งเดิมในบาดาลได้สะดวกและปลอดภัย

เครื่องดนตรีมีวาง เช่น ระนาด และมีร้าน เช่น ฆ้องวง ล้วนเป็นสัญลักษณ์ของฐที่เรียกนาค เครื่องคีย์อย่างจระเข้ยุคก่อนๆ ทำจากซากจระเข้จริงๆ ทั้งหมดก็เพื่อให้เป็นอุปกรรมมีเสียงสื่อสารกับผี อำนาจเหนือธรรมชาติ คือ ฐ นาค จระเข้ ที่อยู่บาดาล ทั้งหมดนี้จะส่งผลให้เป็นเรือ**พระราชพิธี** เมื่อรับศาสนาพุทธ-พราหมณ์ต่อไป

เรือนาค 3,000 ปีมาแล้ว

ต้นแบบเรือพระราชพิธี

เรือศักดิ์สิทธิ์ใช้ในพิธีกรรมของคนสุวรรณภูมิยุคตึกคำบรรพ์ 3,000 ปีมาแล้ว เป็นสัญลักษณ์ของฐหรือนาค เรียกง่ายๆ ว่าเรือนาค มีร่องรอยและหลักฐานอยู่ในงานถวายนพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระไชยราชาธิราช (ทรงมีสมณเอกชื่อ “ศรีสุตาจันทร์”) ครองราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2077-89 ยุคต้นกรุงศรีอยุธยา (เรื่อง *การท่องเที่ยว การเดินทาง และการผจญภัย, ของ เฟอร์ดินันด์ เมนเดซ ปินโต. แปลโดยนางนันทา วรเนติวงศ์. จากต้นฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง The Travels, Voyages and Adventures of Ferdinand Mendaz Pinto. พิมพ์อยู่ในหนังสือ “รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 3”. กรมศิลปากร, 2538.*)

บรรยายกาศพระราชพิธีถวายนพระเพลิงพระบรมศพที่ชาวยุโรปพรรณนาไว้อาจไม่ตรงกับความรู้ของคนปัจจุบัน แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ถูกต้อง ฉะนั้นต้องอ่านด้วยความระมัดระวัง

เฟอร์ดินันด์ เมนเดซ ปินโต ชาวโปรตุเกส เดินทางเข้ามาถึงพระนครศรีอยุธยาในรัชกาลนี้ กล่าวกันว่าเขารับอาสางานราชการทัพด้วย แล้วอยู่จนกระทั่งสมเด็จพระไชยราชาสิ้นพระชนม์ จึงเห็นงานถวายนพระเพลิงพระบรมศพ แล้วบันทึกไว้

จะเห็นว่าการถวายนพระเพลิงพระบรมศพครั้งนี้ ยังไม่ใช่งานพระเมรุมาศ เพราะยังไม่มีประเพณีดังกล่าว มีหลักฐานเชื่อได้ว่า หลังจากนั้นอีกเกือบร้อยปีจึงมีพระราชพิธีออกพระเมรุมาศในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ระหว่าง พ.ศ. 2172-99) ฉะนั้นงานถวายนพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระไชยราชาจึงยังเป็นลักษณะพื้นเมืองทั่วไป คือสร้าง **“เชิงตะกอน”** ตั้งปืนโตพรรณนาว่า **“ตั้งพินกองใหญ่อันมีไม้จันทร์ ไม้กฤษณา ไม้กล่ำพัก และกำยาน แล้วนำพระศพของพระเจ้าแผ่นดินองค์ซึ่งสวรรคตนั้นขึ้นวางเหนือกองพินดังกล่าว จุดไฟเผาด้วยวิธีการอันแปลกประหลาด”**

เสร็จแล้วก็**“เก็บกระดูก”** คือเก็บพระอัฐิและพระอังคารใส่โกศเงินแห่ไปเก็บไว้ที่วัดแห่งหนึ่งซึ่งจะต้องไปทางเรือ

ขบวนเรือแห่มีจำนวนมาก บางลำบรรทุกรูปสัตว์ต่างๆ ที่ล้วนเป็นสัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์ แต่มีเรือสำคัญลำหนึ่งเป็นเรือนาค ที่ปินโตพรรณนาว่า **“ในเรือใหญ่อีกลำหนึ่ง มีเจ้าแห่งรูปปั้นทั้งหลายซึ่งพวกเขาเรียกว่า ฐ ถ้ำแห่งหลุมลึกแห่งถ้ำ ฐ รูปปั้นนี้มีรูปเป็นฐประหลาด ตัวใหญ่เท่าถัง...และบิดเบี้ยวไป 9 หยัก เมื่อเหยียดลำตัวออกแล้วจะยาวกว่า 100 คืบ หัวตั้งตรงขึ้นพันไฟซึ่งทำขึ้นออกมาทางตา ทางลำคอและอก ซึ่งทำให้สัตว์ประหลาดนี้ดูน่ากลัวและดูโกรธเกรี้ยว”**

เข้าใจว่าเรือนาคนี้แหละที่เป็นลำเชิญโกศเงินไปดัด

ในงานศพสมัยโบราณต้องมีเรือนาคเป็นเรือสำคัญเพื่อส่งวิญญาณกลับสู่โลกเดิมคือบาดาลหรือนาคพิภพ เพราะผู้ที่พาวิญญาณกลับไปได้อย่างปลอดภัยต้องเป็นนาคเท่านั้น ยังมีประเพณีนี้อยู่ในกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ตามหมู่เกาะต่างๆในภูมิภาคอุษาคเนย์ทุกวันนี้

ต่อมาเมื่อเกิดประเพณีออกพระเมรุมาศ ก็ไม่จำเป็นต้องไปทางเรืออีก เพราะจัดที่ลานสนามหน้าจักรวรรดิหน้ามหาราชวังหรือที่กรุงเทพฯเรียกสนามหลวง แต่พาหนะที่เชิญพระบรมศพหรือพระโกศก็ยังเป็นเรือนาค แม้จะประดิษฐ์เป็นราชรถ แต่

ทางหัวและหางก็ยังเป็นลวดลายสัญลักษณ์ของนาคเหมือนเดิม

ในเขมร งานออกพระเมรุจะเชิญพระศพด้วยรถที่แต่งเป็นนาคชัดเจน และในท้องถิ่นอีสานทุกวันนี้ งานศพพระสงฆ์จะเชิญศพด้วยรถที่แต่งเป็นนาค แม้ตามวัดวาอารามปัจจุบันที่มีเมรุเผาศพจะมีรถเชิญศพแต่งเป็นรูปนาคด้วย

เรือนาค หรือเรือศักดิ์สิทธิ์สัญลักษณ์ของนาคราว 3,000 ปีมาแล้วนี่เอง เป็นรากเหง้าเค้าต้นของเรือรูปสัตว์แสนยากในขบวนเรือพระราชพิธีของรัฐบริเวณที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยา เช่น ละโว้-อโยธยา และในพม่า กัมพูชา เวียดนาม ลีบเนื่องมาถึงยุคกรุงศรีอยุธยาจนปัจจุบัน